

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу України щодо гуманізації законодавства у сфері виконання кримінальних покарань»

1. Мета

Метою прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу України щодо гуманізації законодавства у сфері виконання кримінальних покарань» (далі – проєкт Закону) є приведення кримінального законодавства у відповідність до європейських стандартів та рекомендацій Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі – ЄКПТ) шляхом виключення статті 391 Кримінального кодексу України (злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань), а також удосконалення кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства України щодо застосування заходів стягнення до осіб, позбавлених волі.

2. Обґрунтування необхідності прийняття акта

Статтею 391 Кримінального кодексу України встановлено кримінальну відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань у виді позбавлення волі на строк до трьох років. У контексті реформування кримінального права України та гармонізації його з європейськими стандартами постає питання доцільності існування цієї норми у Кримінальному кодексі України.

Стаття 391 Кримінального кодексу України має низку суперечностей і неузгодженостей з огляду на таке.

Поняття «злісна непокора» та «інша протидія адміністрації у законному здійсненні її функцій» на сьогодні не мають чітких критеріїв, що іноді на практиці призводить до суб'єктивної оцінки з боку адміністрації установи виконання покарань та створює ризики зловживань і фактичного тиску на засуджених.

Чинна редакція статті 391 Кримінального кодексу України на практиці не може бути застосована до осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі, оскільки відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України стягнення у виді переведення до приміщення камерного типу (одиночної камери) до цих осіб не застосовується.

Крім того, стаття 391 Кримінального кодексу України фактично передбачає кримінальну відповідальність за вчинення дисциплінарних порушень.

Отже, така конструкція норми статті 391 Кримінального кодексу України суперечить концептуальним засадам кримінального законодавства щодо недопустимості преюдиції як кваліфікуючої ознаки кримінального правопорушення.

СЕД АСКОД

Міністерство юстиції України

№ 185206/7.4.1/4-25 від 24.12.2025

Підписувач Сугак Людмила Петрівна

Сертифікат 382367105294AF970400000F08B0100F0112304

Дійсний з 02.07.2025 10:11:05 по 02.07.2026 10:11:05

Крім того, зазначені положення не узгоджуються з положеннями статті 23 Кримінального процесуального кодексу України щодо безпосереднього дослідження доказів судом.

На сьогодні у жодній країні Європейського Союзу не передбачено кримінальної відповідальності за дисциплінарні порушення засуджених. Подібні випадки розглядаються в адміністративному або дисциплінарному порядку з дотриманням принципів справедливого процесу. Таким чином, Україна зберігає застарілу радянську практику.

У доповіді для Уряду України за результатами візиту ЄКПТ у період з 04 по 13 серпня 2020 року зазначено, що «ЄКПТ неодноразово рекомендував скасувати статтю 391 Кримінального кодексу, згідно з якою засуджені особи можуть бути засуджені до додаткового терміну до трьох років позбавлення волі за неодноразові порушення дисципліни. Комітет дуже стурбований тим, що ця рекомендація залишається невиконаною; він закликає органи влади без подальших зволікань скасувати статтю 391 Кримінального кодексу.»

У сучасному демократичному суспільстві система кримінального правосуддя має забезпечувати баланс між правопорядком і правами людини. Існування статті 391 Кримінального кодексу України не відповідає принципам гуманізму, правової визначеності та прав людини.

Водночас виключення статті 391 Кримінального кодексу України потребує наявності у кримінально-виконавчому законодавстві інших механізмів впливу на засуджених, які чинять злісну непокору законним вимогам адміністрації виправної колонії і є злісними порушниками встановленого порядку відбування покарання.

Крім того, частиною дев'ятою статті 132 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачено застосування стягнення, зокрема, у виді переведення засуджених, які тримаються у виправних колоніях, крім засуджених, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, до одиночної камери на строк до трьох місяців.

У Загальному звіті ЄКПТ, опублікованому у 2011 році (СРТ/Inf(2011)28-part2) зазначено, що «З огляду на потенційно дуже шкідливий вплив одиночного ув'язнення ЄКПТ вважає, що принцип пропорційності вимагає, щоб воно використовувалося як дисциплінарне покарання лише у виняткових випадках та як крайній захід і протягом якомога коротшого періоду часу.

У багатьох державах – членах Ради Європи спостерігається тенденція до зниження максимально можливого терміну одиночного ув'язнення як покарання. ЄКПТ вважає, що максимальний термін не повинен перевищувати 14 днів за таке правопорушення, а бажано – менше. Крім того, має бути заборонено послідовні дисциплінарні вироки, що призводять до безперервного періоду одиночного ув'язнення, що перевищує максимальний термін. Будь-які правопорушення, скоєні ув'язненим, які, на думку суду, потребують більш суворих санкцій, повинні розглядатися системою кримінального правосуддя.» (див. п. 79 рішення).

Європейський комітет з проблем злочинності Ради Європи у своєму Коментарі до Європейських пенітенціарних правил наголосив, що «Правило 60.6.d зобов'язує уряди оголошувати шляхом національного законодавства конкретний максимальний термін, після якого ув'язнений не може утримуватися в одиночному ув'язненні. Встановлюючи цей термін, уряди повинні усвідомлювати, що якщо цей максимальний термін буде занадто довгим, це буде рівносильним нелюдському або такому, що принижує гідність, покаранню. ЄКПТ вважає, що максимальний термін одиночного ув'язнення, призначений з дисциплінарної причини, не повинен перевищувати 14 днів і бажано бути меншим.».

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо поводження із в'язнями (Правила Нельсона Мандели) описують одиночне ув'язнення тривалістю понад 15 днів поспіль як тривале одиночне ув'язнення (Правило 44) і прямо забороняють його (Правило 43).

3. Основні положення проєкту акта

Проєктом Закону пропонується виключити статтю 391 Кримінального кодексу України, якою встановлено кримінальну відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань. У зв'язку з цим вносяться зміни до статті 140 Кримінально-виконавчого кодексу України щодо виключення тримання у виправних колоніях максимального рівня безпеки осіб, засуджених за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи.

Також проєктом Закону пропонується доповнити перелік заходів стягнення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі, передбачений частиною першою статті 132 Кримінально-виконавчого кодексу України, стягненням у виді переведення засуджених, які тримаються у виправних колоніях (секторах) мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, виправних колоніях (секторах) середнього рівня безпеки чи звичайних жилих приміщеннях виправних колоній (секторів) максимального рівня безпеки до приміщення камерного типу виправних колоній (секторів) максимального рівня безпеки на строк від трьох місяців до одного року.

Передбачається застосування заходу стягнення у виді поміщення засуджених, які тримаються у виправних колоніях, крім засуджених, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, до приміщення камерного типу на строк до трьох місяців.

Водночас з метою приведення положень Кримінально-виконавчого кодексу України у відповідність до європейських стандартів пропонується виключити застосування до засуджених стягнення у виді переведення до одиночної камери.

Крім того, проєктом Закону вносяться зміни до статей 134, 135 Кримінально-виконавчого кодексу України, відповідно до яких:

поміщення засудженого в дисциплінарний ізолятор, карцер чи приміщення камерного типу проводиться за вмотивованою постановою начальника колонії або особи, яка виконує його обов'язки, з визначенням строку тримання;

переведення засудженого, який тримається у виправній колонії (секторі) мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, виправній колонії

(секторі) середнього рівня безпеки чи звичайному жилому приміщенні виправної колонії (сектору) максимального рівня безпеки до приміщення камерного типу виправної колонії (сектору) максимального рівня безпеки проводиться за рішенням суду. Зазначене стягнення застосовується за вчинення злісної непокори адміністрації виправної колонії.

При цьому проектом Закону у статті 133 Кримінально-виконавчого кодексу України дається визначення терміна «злісна непокора законним вимогам адміністрації виправної колонії».

У зв'язку з внесенням змін до статей 132, 134, 135 Кримінально-виконавчого кодексу України проектом Закону пропонується внести зміни до статей 537, 539 Кримінального процесуального кодексу України стосовно питань, які вирішуються судом під час виконання вироків та порядку вирішення судом цих питань.

Також у тексті Кримінально-виконавчого кодексу України вживання термінів «мережа рухомого (мобільного) зв'язку» та «глобальна мережа Інтернет» приведено у відповідність до Закону України «Про електронні комунікації».

4. Правові аспекти

Нормативно-правовими актами у цій сфері правового регулювання є: Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України та Закон України «Про електронні комунікації».

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація проекту Закону не потребуватиме додаткових фінансових витрат з Державного бюджету України.

6. Позиція заінтересованих сторін

Проект Закону не стосується сфери наукової та науково-технічної діяльності.

Проект Закону у період з 10 по 24 жовтня 2025 року оприлюднено на офіційному вебсайті Міністерства юстиції України у рубриці «Консультації з громадськістю» підрубрики «Обговорення нормативно-правових актів» – «Електронні консультації з громадськістю» – «Інформаційні повідомлення про проведення електронних консультацій із громадськістю». В обговоренні проекту Закону взяли участь голова Громадської ради при Міністерстві юстиції України Василь Гончарук, представник Європейської мережі судового захисту прав ув'язнених (EPLN) Олександр Дровніченко та виконавчий директор ГО «Разом проти корупції» Михайло Серебряков. Пропозиції та зауваження, які надійшли під час проведення електронних консультацій з громадськістю, враховані в проекті Закону частково.

7. Оцінка відповідності

Проект Закону не належить до пріоритетних сфер зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, у тому числі міжнародно-правових, та права Європейського Союзу (acquis ЄС).

Проект Закону відповідає Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини.

У проекті Закону відсутні положення, що впливають на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

У проекті Закону відсутні положення, що містять ризики вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією.

У проекті Закону відсутні положення, що створюють підстави для дискримінації.

Проект Закону надсилався до Національного агентства з питань запобігання корупції для визначення необхідності проведення антикорупційної експертизи (вх. № 156867/0/03-25 від 09 грудня 2025 року).

8. Прогноз результатів

Реалізація Закону дасть змогу гуманізувати законодавство у сфері виконання кримінальних покарань шляхом виключення статті 391 Кримінального кодексу України, а також забезпечити баланс між правопорядком в установах виконання покарань та дотриманням прав людини.

Реалізація Закону не матиме впливу на ринкове середовище, забезпечення захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання, громадян і держави; розвиток регіонів, підвищення чи зниження спроможності територіальних громад; ринок праці, рівень зайнятості населення; громадське здоров'я, покращення чи погіршення стану здоров'я населення або його окремих груп; екологію та навколишнє природне середовище, обсяг природних ресурсів, рівень забруднення атмосферного повітря, води, земель, зокрема забруднення утвореними відходами, інші суспільні відносини.

**Заступник Міністра юстиції України
з питань європейської інтеграції**

Людмила СУГАК